

CUVÂNT, LIMBĂ, COMUNICARE

Olga COSOVAN

dr., conf. univ., Universitatea Pedagogică de Stat
Ion Creangă din Chișinău

Soluționarea problemelor complexe: strategie și competență

Rezumat: Privită drept competență pentru secolul al XXI-lea, soluționarea problemelor complexe trebuie și poate să fie formată prin studiul disciplinelor școlare, aplicându-se strategii eficiente. Pe aria curriculară Limbă și comunicare sunt importante în acest sens activitățile de înțelegere și interpretare a textelor literare, a problemelor reflectate în ele, elaborarea textelor funcționale și exprimarea unui punct de vedere argumentat. Strategiile de lucru la clasă urmează a fi concepute ca un sistem

de sarcini de informare, documentare, formulare a problemelor și soluțiilor; de analiză și argumentare a soluțiilor propuse.

Cuvinte-cheie: curriculum, aria limbă și comunicare, soluționarea problemelor complexe, strategie, competență.

Abstract: Seen as a competence for the 21st century, complex problem solving should and can be developed through the study of school subjects, provided efficient strategies are applied. In the curricular area of Language and Communication the most important activities to this end are those directed at the comprehension and interpretation of literary texts and of the issues they touch upon, the writing of functional texts, and the expression of well-argued viewpoints. Classroom strategies need to be conceived as a system of tasks focused on information gathering, documenting, formulating problems and solutions, analysing and justifying suggested solutions.

Keywords: curriculum, curricular area of Language and Communication, complex problem solving, strategy, competence.

O experiență mai veche, cam de prin 2005. Eram în vizită la KTH, Stockholm, și în una dintre sălile de studii avea loc un examen, care pentru noi, pe atunci, părea imposibil. Rezumativ: examenul durează 5 ore, studenții pot utiliza orice surse, cu excepția Internetului, și în acest timp, trebuie să rezolve, independent, o problemă. Atunci ideea unei evaluări *open book* sau *al libro aperto* a prins contur, iar gândul la formularea problemei a tot revenit. Ce fel de problemă trebuie să fie aceea care cere atâta timp pentru rezolvare, presupune documentarea, consultarea unor surse în timpul examenului? Evident, nu era una cu algoritm clar și transparent, cu toate datele incluse. Or, rezolvarea problemelor a ieșit de pe terenul științelor exacte/reale, în accepția lor școlară, și a ajuns în topul competențelor pe care le reclamă piața muncii unui posibil angajat.

Orientarea sistemului educațional spre formarea competențelor a impus modificarea unor aspecte de predare a conținuturilor curriculare și de evaluare. Fără a contesta importanța competențelor, în ansamblu, și acceptând ca platformă competențele-cheie ale învățământului european, disciplinele școlare și-au racordat, cel puțin în declarații, conținuturile existente și predate de ani buni la competențele-cheie și au formulate, derivate din ele, competențele specifice. În cazurile fericite, s-au elaborat și s-au implementat strategii de formare și dezvoltare a competențelor, însă fără a se revizui substanțial conținuturile și orice mișcare în acest sens este privită drept catastrofă: cum se poate să nu mai predăm...? Cum să încheie un ciclu de studii fără a fi învățat...?

Dar altă făină se macină (acum) la moară. Piața muncii vine cu o listă de competențe solicitate angajatului, pe care le numește *competențe umane ale secolului al XXI-lea* sau *competențe pentru anul 2020*, iar perioada de formare profesională pare să nu fie suficientă pentru ca acestea să se construiască de la zero. Revizuirea curriculumului trebuie să aibă în vizor nu atât conținuturile disciplinelor tradiționale, cu seturi de teme bătute în cuie de ceva timp, suplimentate de inovațiile științelor, cât orientarea strategică spre formarea și dezvoltarea competențelor necesare, spre construirea unui demers coerent. În ultimă analiză, nu atât conținuturile curriculare, cât strategia de lucru la clasă formează competențele. Modelul conceptual trebuie să fie construit ca o matrice de competențe-conținuturi-strategii, astfel încât fiecare unitate de conținut predată să asigure formarea și dezvoltarea unor competențe, prin aplicarea strategiilor eficiente.

Deși există unele diferențe, cele două liste de competențe ale secolului curent arată oarecum simetric, aceleași competențe regăsindu-se în formule similare:

<ul style="list-style-type: none"> • Soluționarea problemelor complexe • Gândirea critică • Creativitatea • Gestionarea echipei • Coordonarea • Inteligența emoțională • Judecarea și luarea deciziilor • Servirea clientului (Client service) • Negocierea • Suplețea/flexibilitatea cognitivă 	<ul style="list-style-type: none"> • Selectarea/trierea informației • Gândirea flexibilă și divergentă • Înțelegerea semnificațiilor • Inteligența socială • Lucrul cu mass-media modernă • Universalitatea abilităților și a gândirii • Gândirea proiectivă • Capacitatea de a calcula • Colaborarea în spațiul virtual • Competența interculturală
---	--

Soluționarea problemelor complexe, fără îndoială, este o competență vitală în domeniul profesional și personal, căci viața cotidiană furnizează pe bandă rulantă zeci de asemenea probleme. Dar, ca și în cazul altor competențe, nu există o disciplină școlară care să asigure formarea și dezvoltarea ei și numai contribuția diferitelor materii, a conținuturilor bine structurate și corelate poate fi premisă pentru a obține rezultatul așteptat.

Contextele în care apare, tot mai frecvent, soluționarea problemelor complexe vizează medicina, protecția mediului, economia în multiplele ei manifestări, viața socială etc. Încercările de a defini și descrie problemele complexe scot în evidență caracterul incert, dinamic al datelor și lipsa unui algoritm de soluționare, precum și implicarea unor rețele arborescente de informații [2].

În procesul revizuirii curriculumului pe aria *Limbă și comunicare*, se conturează două probleme. Prima: unde se intersectează conținuturile tradiționale ale disciplinelor date cu perspectiva soluționării problemelor complexe. Din aceasta derivă: cum se regăsesc subiectele de istorie și teorie literară, practica rațională și funcțională a limbii, cultura comunicării în construirea strategiilor de soluționare a problemelor complexe dincolo de pereții școlii? A doua: ce strategie trebuie aplicată ca studiul unui text literar sau al unui subiect de lingvistică, cel puțin, să pregătească terenul pentru dezvoltarea competenței respective?

Vom încerca să propunem câteva variante de soluționare a acestor probleme complexe.

- Studiul textelor literare narative, încărcate de probleme cotidiene, oferă posibilitatea de a examina, detașat, esența unor probleme, de a asimila strategia de analiză și a presupune modalitățile

posibile de soluționare. Cum niciun text artistic dintre cele studiate nu este o fotografie fidelă a realității în care trăiește elevul de azi, însăși formularea problemei deduse, cu ajustare la timpul și locul acțiunii, cu datele rezultate din documentare este primul pas spre soluționare. Este important ca elevii să-și dea seama în ce constă această problemă, atunci și acolo (secolul al XIX-lea, începutul, mijlocul secolului al XX-lea, sat, oraș, familie de boieri, răzeși, țărani, meseriași etc.) și cum se poate rezolva ea. Or, pentru a soluționa, ulterior, problemele inerente activității profesionale și vieții personale/sociale, trebuie exersată procedura de aranjare în sistem a datelor și examinarea cu toată seriozitatea a posibilităților de soluționare. Firește, problemele "mărunte" nu asigură dezvoltarea plenară a competenței de soluționare a lor, dar procedura este vitală chiar de la faza lecturii cognitive și de înțelegere a textului, iar datele evidente și ascunse ale acestor probleme vor impune documentare.

Fără a contesta necesitatea de analiză a figurilor de stil și a structurilor narative, considerăm că strategia interogării multiprocesuale pe texte de dimensiuni mici este varianta optimă, începând cu fragmentele din *Amintiri din copilărie* și schițele lui I. L. Caragiale. Deschiderile pe care le oferă studiul textelor literare, vizionarea și analiza unor filme sau chiar emisiuni pot fi explorate în scopul determinării problemelor cu care se confruntă personajele, a formulării lor. Urmează stabilirea circumstanțelor care vor servi drept date ale problemei (Unde? Când? De ce apare această problemă? Cum s-ar modifica problema și soluționarea ei în alte condiții? etc.), apoi

este bine-venit comerțul cu o problemă, analiza soluțiilor posibile, inclusiv a soluției oferite de autor.

- Studiul textelor funcționale, prevăzute de conținuturile curriculare, poate fi orientat spre soluționarea altui gen de probleme. Ar fi bine ca elevii să înțeleagă pentru ce există texte oficiale și publicistice, în ce condiții trebuie redactat un text sau altul, cum trebuie citit și înțeles un text funcțional continuu și discontinuu, iar în ultimă analiză să structureze un demers coerent de soluționare a unei probleme proprii (cam așa sunt concepute legende pentru elaborarea diferitor texte funcționale în evaluări, dar acestea sunt specificate în item – cerere, anunț, invitație, felicitare etc., de asemenea, unele sarcini din evaluările internaționale, inclusiv PISA, reclamă completarea unor formulare, având clar stabilite datele unei probleme). Strategia de abordare a textului funcțional trebuie construită diferit de strategia de lucru pe textul liric sau pe un roman de proporții. Ceea ce le unește este, în primul rând, respectarea operațiilor intelectuale taxonomice, iar taxonomia lui Bloom sau a lui Krathwohl presupune mai întâi cunoașterea din prima sursă/contactul cu realitatea studiată [1]. Este absolut clar că două-trei sarcini consecutive sau răzlețe sunt insuficiente pentru formarea unei competențe. Exersarea și revenirea la un subiect pe durata aceleiași clase și în clase diferite pot constitui premise reale pentru o competență autentică. Modelul alternativ, neatestat la moment în manualele școlare de limbă și literatură română, dar posibil și chiar recomandabil, este acela de construire a unui capitol/a unei unități de învățare doar din texte funcționale, prevăzute pentru studiu în fiecare clasă, în imediata conexiune cu temele de comunicare, astfel încât să se poată urmări, pe verticală, de la o clasă la alta, și pe orizontală, în aceeași clasă, logica elaborării tipului respectiv de text. În acest caz, ar fi necesară o ușoară rearanjare a conținuturilor în curriculum, iar în miezul aceluiași modul ar trebui plasată problema, pentru a cărei soluționare este nevoie de anumite scrisori, acte, formulare sau o situație specifică de comunicare.

Dacă aceste subiecte deschid, tradițional, studiul limbii în fiecare clasă, ar fi eficient să se analizeze în continuare specificul comunicării prin texte funcționale. În eventualitatea revizuirii curriculumului, credem că această conexiune ar trebui specificată și detaliată în documentele reglatoare. Astfel, pentru clasa a V-a ar fi: *Situația de comunicare. Parametrii comunicării verbale. Biletul. Mesajul telefonic. Mesajul electronic. Felicitarea*. Ca problemă cotidiană, ar fi elementara nevoie de comunicare a unei informații, cu examinarea alternativelor posibile; necesitatea și contextele în care este adecvat a

adresa felicitări orale sau scrise, urările potrivite la diverse ocazii și sărbători. Asimilate în bloc, modalitățile de a transmite o informație vor forma un sistem operațional, care va facilita comunicarea interpersonală. Elevul trebuie să caute soluția pentru o problemă de comunicare, să se civilizeze învățând limba, ca pe durata vieții să poată respecta o etichetă socială și verbală.

Modulul corespunzător clasei a VI-a va include: *Comunicarea. Situația de comunicare. Coduri și canale de comunicare. Orarul. Notițele. Rețeta. Meniul. Instrucțiunea*. Situația ține de competența acțional-strategică și implică variate modalități de a înregistra și transmite o informație, tehnologia sau algoritmul unui proces. Învățând în continuare „de-a lungul vieții” (LLL), elevul de azi va avea de descifrat sute de instrucțiuni și rețete, de asemenea, va avea de înregistrat o informație și de lansat instrucțiuni, rețete, va parcurge meniul unui local, în variantă electronică sau tipărită, va comanda anumite produse, descifrând prin meniu denumirile comerciale ale preparatelor și transparența ingredientelor. Puse alături și examinate consecutiv, aceste tipuri de texte funcționale converg spre o disciplină tehnologică și promovează un model sobru de comunicare, exactă și explicită.

Pentru clasa a VII-a, este recomandabil modulul *Comunicarea. Situația de comunicare. Comunicarea monologată/dialogată. Forumul. Anunțul. Invitația*. Orientat spre comunicarea publică, adresându-se unui cerc larg de persoane cunoscute și necunoscute, textul postat pe forum, făcut public în calitate de anunț sau invitație, trebuie să corespundă situației de comunicare, iar elevii să perceapă în detalii cui se adresează, ce riscuri comportă o exprimare ambiguă sau incorectă. Formularea problemelor care se pot rezolva prin anunțuri și invitații ține de cotidianul vieții școlare, iar textele respective se pot completa și suplimenta reciproc.

Textele modulului dat în clasa a VIII-a țin de aspectul reglementării relațiilor cu angajatorii: *cererea, CV-ul*, urmate de *formularele* completate, *biografia și autobiografia*, constituie un dosar minim. Este bine ca elevul să fie ghidat sau ajutat să-și facă *manu propria* un atare portofoliu, prototip al dosarelor și portofoliilor pe care le va prezenta la angajare, la solicitarea unui loc de muncă sau la înscrierea în concurs. Acest modul trebuie să ordoneze anumite aspecte de autoevaluare și autoprezentare, dincolo de asimilarea modelului de cerere sau CV.

În clasa a IX-a textele din modulul respectiv țin mai cu seamă de comunicarea persuasivă, publicitate și implică nu numai înțelegerea anunțului de reclamă și a spotului publicitar, ci și producerea lor, manifestarea de creativitate și gândire nestandardizată. Expus diferitor variante de publicitate, uneori chiar deranjante și excesive, elevul oricum va fi influențat de ele, dar nu întotdeauna va percepe informațiile ascunse;

nu întotdeauna va citi textele discontinui ale afişelor, panourilor etc. Într-un final, el însuși va scrie anunțuri publicitare, de vânzare sau cumpărare, căutând să fie convingător și corect.

La finele studiilor preuniversitare, elevul trebuie să vadă strategic cum se pot soluționa anumite probleme prin comunicare eficientă, scrisă și orală.

- Odată descoperită, soluția pentru o problemă trebuie prezentată convingător și adecvat lingvistic. Aici intră în scenă capacitatea de a exprima un punct de vedere și de a-l argumenta. Curriculumul gimnazial, manualele școlare în uz și diversele probe de evaluare au în vizor, constant, argumentarea unui punct de vedere, iar pașii pe care îi va parcurge elevul vor implica proceduri simple (*argument în 4 pași, graficul T*) la început și complexe, de genul analizei SWOT, pe măsură ce se va discuta validitatea și relevanța

argumentelor. Strategic, elevii trebuie obișnuiți să lanseze idei care pot fi argumente, dar și să le ierarhizeze într-un discurs, să ofere informații care susțin aceste argumente sau să le pună la îndoială. Pentru ca procesul să se desfășoare la scară largă, elevii trebuie să aibă, pe durata studiilor, posibilitatea de a discuta civilizată soluțiile propuse pentru o problemă, iar atelierele de discuție sunt locul cel mai potrivit pentru aceasta.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Cartaleanu T. et al. Textul funcțional în gimnaziu: Strategii de abordare didactică. Chișinău: s.n., 2013.
2. Поддьяков А. Н. Неопределенность в решении комплексных проблем. В кн.: Болотова А. К. (Ред.) Человек в ситуации неопределенности. М.: ТЕИС, 2007, с. 177-193.